

Nicméně nedá se zapřít, že jako onen způsob v uvažování věcí, čím více by byl zobečněl, musel způsobiti zanedbání řemesel i umění a tudy člověčenstvo nazpět k někdejšímu barbarství přivést, musí zas tento a s ním spojená vláda průmyslu podporovati vzdělanost a množiti bohatství i blahobyť celého člověčenstva.

## HLAVA II.

### O průmyslu a výrobnosti lidské, vzhledem na blahobyť lidský.

#### § 7.

Každý lidumil, kterýž podivuhodné zjevy a v nevidané hojnosti vyvoděné tvory novověkého průmyslu na mysli uváží, bude se zajisté ptáti: zdali pak lidstvo z tohoto mohutného postupu výroby také pro svůj blahobyť něco získá?

Na první pohled zdá se ovšem již, že čím větší bude množství statků průmyslem vyrobených, tím větší podíl z nich po vši pravdě podobnosti na každého jednotlivce vypadne. Tu však ozve se mu v mysli pochybnost. Stačí-li pak ale pouhé rozmnožení statků? Vždyť pak dříve prosté ale pravdivé přísloví, že „kde Pán Bůh dá trávníček, najde se brzo i zajíček.“ Tak též poděje se přirozeným způsobem i v hospodářství společenstva lidského, že když hojnost statků vzdějnějších a prostředků k vyplnění potřeb lidských se rozmnoží, též počet lidí rovnou měrou zmáhati se bude\*).

Ovšem, kdyby zmahaním-se výroby statků v rovné míře vždy také potřebovatelé se množili, nebyli by užítkové prů-

\*) Ekonomické pravidlo v onom přísloví obsažené vyslovil, něco úhledněji ovšem, Filangieri (str. 53.) „Dovunque un uomo ed una donna hanno di che sussistere senza stento, ivi la specie si propaga. La natura e il ben essere son due forze che spingono gli uomini a riprodursi con quella istessa energia, colla quale la miseria e l'oppressione l'inducono a distruggersi.“

myslu a výtvorů jeho valní ; neboť by množství statků, ačkoli v celku znamenitě zvětšené, vzhledem na jednotlivce vždy stejně skrovným a nedostatečným zůstalo. Má-li teda pomoc průmyslu býti vydatná, má-li se docíliti aby podíl na každého jednotlivce vypadající vzrostl a tím blahobyt všech postoupil, musí výroba silnějším krokem kráčet nežli množení lidstva, aneb jiným slovem síla výrobní sama, jak celého lidstva tak i každého jednotlivého člověka, musí se zvětšiti. Že pak síla výrobní čili výrobnost, to jest schopnost jistého počtu lidí k vyvedení jistého množství a jisté vlastnosti výrobků neb statků, zvětšiti se může, ano že za našeho času skutečně již mnohem větší jest, než kdy před tím, dá se snadno dokázati.

## § 8.

Všecky věci dají se měřiti jedině přirovnáním k jiným sobě rovným, a jako čas časem, statek statkem, tíže tíží, délka délkou, tak i jedna síla výrobní jen druhou měřiti se může. Porovnáme-li sílu výrobní našeho času s onou dob minulých, shledáme zajisté hned a na všech stranách téměř, velikou přednost naší doby.

Uvedeme jeden příklad z obyčejného života. Proměnění obilí v mouku je věc tak obyčejná a nevyhnutelná, že by nám bylo nyní těžko uvěřiti, aby lidé kdy byli mohli býti bez mlýnů. Nicméně jsou mlýny vodní a povětrní nálezem novějších časů ; dlouho po narození Krista Pána byly a posud jsou mnohé země, kde ještě ani povětrních ani vodních mlýnů nemají a práci jejich silou lidskou anebo pomocí dobytka vykonávají. Jeden cestovatel, Horvát kterýž před několika lety v slovanské Turkům poddané krajině Bosenské cestoval, vypravuje, kterak tam toho času zřízení prvního mlýna vodního veliké podivení způsobilo a jak lidé z daleka široka na tento zázrak se dívat přicházeli. Staří národové před Kristem, ano dosti dlouho ještě i po narození Krista Pána mlýnů nemajíce, drželi otroky, kteříž obilí silou rukou svých mezi dvěma kameny roztírali museli. V Itálii, kde nedaleko Neapole

starořímské město Pompejí, před věky vývrhem ohnivým sopky Vesuvu zasypané, nyní se vykopává, viděli jsme takový mlýn starořímský. Jestli to dvě kamenův, z nichž jeden způsobu homolovitě, druhým podobným ale dutým na způsob kornoutu přiklopen, kterýž má na vrchu otvor, jímž se zrní zvolna spouštělo a tak mezi dvěma kameny, z nichžto lidé jeden pomocí násady neboli rukověti nějaké otáčeli, roztíralo. Snadno si každý pomyslí, jak namáhavá musela býti práce taková, jak málo bylo vyrobeno, a jak nestejná a nečistá byla mouka, již takto nabyto.

Homér, nejstarší básník řecký, nám vypravuje, že v hospodářství Penelopy, kteráž byla manželkou Ulyssa, krále na ostrůvku řečeném Ithaka, dvanácte žen neustále zaměstnáno bylo mletím obilí potřebného pro dům knížecí. Uvážíme-li, že Ulysses byl malé knížátko asi nehrubě větší než některý pán nebo zámožný zeman, a že toho času mnozí lidé obilí požívali v zrní, buď vařené nebo pečené, asi tak jako my jídáme hrách, pučálku a nebo v Uhřích a jinde tureckou pšenici: nedá se pomyslit, že by byla rodina i se vším dvořanstvem Ulyssovým nade dvě stě duší byla počítala. Ale dejme tomu, aby byl dům ten živil 300 lidí: bylo by tedy přišlo 12 mleček na 300 požívajících, z čehož by se ukázala potřeba jednoho dělníka k uživení 25 osob.

Později vynalezeny mlýny, a práce se konala pomocí dobytka, větrů a vody tekoucí nebo padající. Na mlýně, jakéž obyčejně u nás máme, pakli že je dobře zřízen a má-li dostatek vody, může jeden člověk za den semlít na chléb 20 korců a více. Počítejme jen 15 korců. Korec obilí mívá víc než 100 liber, počítejme 100. Jeden člověk semele teda za den 1500 liber, a dáme-li tomu, že jeden člověk spotřebuje na den 1½ lib. obilí, ukáže se nám že za našeho času jeden mleč dovede za dost učiniti potřebám celého tisíce lidí.

Ovšem že jsou sem a tam ještě mlýny nedokonale zřízené, jaké jsme v Uhřích a v Srbsku našli a jakéž naši předkové mívali, kteréž ani polovici této práce nemohou dovésti a kde jeden dělník jen asi pro 350, na nejvýše 500 lidí vystačí. Naproti tomu měli jsme příležitost viděti blíže

Paříže mlýn, kterýž snad nemá sobě rovného na světě pro velikost a umělé zřízení strojů svých. Ačkoli má 40 složení, není potřebí více než 20 lidí, aby jej spravovali a ve dne v noci v činnosti udržovali; a takto může semleti dostatek mouky na vojenský chléb pro 100000 mužů vojska anebo na lepší druhy mouky pro 72000 lidí, vždy 1½ libry na člověka počítaje. Vezmeme tento menší počet. Když 20 dělníků semele dostatek obilí pro 72000 lidí, teda jeden dělník zde stačí pro 3600. Z čehož viděti, že výrobní síla jednoho dělníka mlynáře, ježto se rovnala s počátku 25, upotřebením nových sil a zdokonalením mlýnů vzrostla na 250 a 500, v našem čase až na 1000, a že zavedením mlýnů parních a vůbec zdokonalených již nyní 3600 ve Francouzích a Angličanech dosahá a snad časem ještě více může dosáhnouti.

Jinými slovy: původní síla výrobní člověka pro práci mlynářskou zvětšila se poznenáhla 10-, 20-, 40krát, ba konečně 144krát vzhledem na množství výrobků, o jich dokonalosti ani nevzpomínaje.

## § 9.

Mohli bychom podati více příkladů mnohem znamenitějších ještě než tento, ale uvedeme jen ještě jeden, kterýž je vzhledem na oděv náš tak důležitý jako onen první vzhledem na výživu. Bavlna je za našeho času zajisté jedna z nejdůležitějších, ba takořka ze všech nejužívanější látky na oděv zvláště chudších tříd. Ona zastupuje dražší plátno na košile, ve způsobě mančestru sukno, a v přerozmanitých způsobech slouží k rozličným částem kroje mužského, kdežto oděv ženský v řečených třídách takořka výhradně skládá. Před 90 lety byla v Evropě takořka neznámou. V tomto krátkém čase povznesla se k nynější své nesmírné důležitosti a v pravdě obrovské rozsáhlosti. Zvláště pak v Angličanech, této zemi průmyslových bohatýrů, je růst této větve výroby v pravdě až k omámení veliký.

Richard Arkwright, byv až do svého 36. roku chudý

holič, vynalezl zdokonalený stroj ku předení balvany a vzal roku 1769 výsadu na upotřebení nového nálezu; za několik let na to, roku 1774 vzal Watt, jemuž ne-li za nález aspoň za uvedení parních strojů děkujeme, první svou výsadu. Spojením těchto dvou nálezů nabyla výroba bavlny své nynější rozsáhlosti.

Prádelny na bavlnu jsou již i v našich krajích věc dosti obyčejná, tak že se snadno každý o zřízení těchto strojů může poučiti. Jejich sestava se neustále zdokonaluje, a nezdítko v jedné a též fabrice vidíme pracovati dva stroje vedle sebe, z nichž jeden letos postavený, novější, dvakrát tolik díla udělá jako soused jeho od loňska. Zřízení jich zakládá se v tom, že se bavlna vyčistěná v ochličkami zvedne, pak sejme, mezi železnými vřeténky provede, zatočí a pak pomocí vozíku, na němž množství vřetének se nalezá, zakroučí, natáhne a na cévě natočí. Pro přádlo hrubší mívá jeden vozík 280 vřetének, pro jemnější 600. To jest počet u nás obyčejný, ačkoli, jak praveno, každým rokem větší a složitější stroje zavádějí. Počítejme na jeden vozík v průměru jen 400 vřetének, což jest dosti málo. Počítáme-li k obsluze dvou strojů, t. j. 800 vřeten 5 osob (z nichžto dvě krom toho mohou býti nedospělé,) jestli to až nad potřebu mnoho; zde přede tedy jeden dělník na 160 vřeténkách, a ještě jedním vřetenem na stroji tom dvakrát tolik se upřede, co by udělala dobrá přadlena, vidí se, že jeden dělník nyní snadno tolik práce udělá, co před 90 lety 320 dělníků. Síla výrobní v hotovení bavlněných látek je teda za ten krátký čas 320krátě rozmnožená.

Nesmírné množství látek takto zhotovených se v zemi spotřebuje, a tkaniny, jež Anglicko stroji svými hotoví a všem národům světa prodává, vynášejí mu ročně více než půl třetího sta milionů zlatých stříbra. Již roku 1833 se tam též počítalo, že délka látek takových, kteréž byly prodány do cizích zemí, byla tak veliká, že by se jimi byla dala celá koule zemská otočit püljedenáctkrátě. Kdo ví, že okruh země obnáší asi 5400 mil, ten si představí ohromnost této výroby.

Od té doby se výroba tato tak rozmnožila, že délka bavlněných látek, jež Anglie nyní vyváží, obnáší 120krát to-

lik co poloměr zemské koule, a mimo to příze, již vyváží, ještě tolik, že by se z ní polovice řečeného množství látek natkati dalo.

Ale ačkoli úžasná rozsáhlost tohoto důležitého průmyslu všecku pozornost státníka vymáhá, předce ještě více zajímá lidumila její užitečnost, zvláště pro chudý lid. Jindy hotovily dílny anglické látek bavlněných tak málo, že na jednoho obyvatele země přišlo ročně  $\frac{1}{10}$  metru, to jest méně než našeho čtvrt lokte; tehdáž bylo šatstvo bavlněné tak drahé a vzácné, že jenom zámožným lze bylo si ho poříditi; nyní se v Angličanech spotřebuje tolik bavlněných látek, že na jednoho člověka v průměru připadá 18 metrů, to jest asi 30 loket českých.

Zároveň pak s rostem výroby také cena padá, tak že je nyní již pětkrát nižší než před 25 lety, a 12krát menší než byla před padesáti.

A tak zdokonalením výroby zvláště pak rozmnožením síly výrobní tato pěkná, měkká, teplá i pohodlná látka učiněna každému přístupnou, a z tohoto postupu zvláště chudé třídy více užitku mají než bohaté. Jakých prostředků nabyla z toho chudina pro čas zimy; jak tím získaly čistota a zdraví těchto tříd! Snadnost nabyti čistého a slušného oděvu rozšiřuje zalíbení v něm, a čistota vcházející takto u lidu v obyčej, netoliko zdraví ale i jiných prospěchů důležitých přináší; neb jak pravil jeden kazatel anglický: „Čistota není pouhá vlastnost, jesti to cnost, kterážto zvelebujee duši a uděluje člověku cit a vážnost pro vlastní své důstojenství.“ Již dle těchto několika úkazů pozná se snadno, jak mocně pokrokové v průmyslu vzeší tělesní blahobyť veliké většiny lidu podporují.

## § 10.

Volili jsme příklady hlavně z průmyslu řemeslnického, poněvadž jsou ovšem patrnější, a mohli bychom v tomto

okresu ještě znamenitějších podati\*); ale i v polním hospodářství pozoruje se neustálé, ač poněkud volnější zmáhání se výrobnosti. I u nás najdeme dosti příkladů, že jeden statek, o němž se ví, že před časy stěží jednu rodinu vyživoval, nyní desíti i patnácti rodinám dostatečnou výživu dává. Český sedlák dovede na statku svém dvakrát i třikrát tolik úrody vyrobiti než sedlák v dolejších Uhlřích na podobném, mnohem úrodnějším, a sedlák anglický v podobném poměru, ba snad více nad českého předčí. Jeden francouzský ekonomista \*\*) vypočítává, kterak 1 acre pole v okolí Londýnském na zahradu vzdělaný vynesé 2200 zl. stř. za rok, a ješto divoký Irokes potřebuje 50 akrů pole, aby se nuzně uživil honbou a sbíráním plodů přirozených, může si Angličan z podobného statku dobytí dostatek prostředků k užívání všeho pohodlí, všech příjemností a rozkoší, kteréž jsou přístupny toliko boháčům vzdělaného světa.

## § 11.

Nelze pochybovati, že z takového všestranného množení síly výrobní všem lidem a všem stavům veliké užítky musí vyplývati.

Když hospodářství rozmnožením výrobní síly své vydá mnohem více chleba a masa, a dílny veliké množství pláten, suken a kartounův, zkrátka když ve všech větvích průmyslu podobný rozvoj nastoupí, bude každému jednotlivci lze dostati dosti výrobků na výměnu za práci svou, a nikdo, kdožkoli bude pracovat, nebude moci nedostatek trpěti.

Již nyní v skutku působením sil tak rozmanitých mnohá věc v ceně snížena a tudy všem stavům učiněna jest přístupnou, kteréž si za starodávna králové záviděli. Když

---

\*) Tak na příklad dle udajů M. Chevaliera, jehož důkladným a na mnoze názorným študiím v pol. ekonomii za mnohé naučení děkujeme a jehož hospodářské úvahy o Severní Americe, již pilně procestoval, pro ekonomickou vědu velikou důležitost mají, může se říci, že tam v některých stranách síla výrobní ve přenášení zboží 11.500krát vyrostla.

\*\*) Lauderdale: Recherches sur l'origine de la richesse.

Chalif Arabský Harun al Rašid císaři Karlovi Velikému, jenž byl toho času pánem všech zemí západní Evropy, hodiny, stroj to až do té doby nevidaný, darovati chtěl, vypravil odevzdání daru drahocenného slavné poselstvo; za našeho času každý nádenník do obydlí svého snadno si může tuto nádheru zjednatí. Četli jsme o jednom králi Anglickém, kterýž maje přijmouti vyslance krále Francouzského a chtěje se před ním ukázati v oděvu důstojenství svému přiměřeném, viděl se přinucena jednoho z přátel svých, prince z rodu královského, požádati, aby mu k této slavnosti své hedbávné punčochy zapůjčil; za našich dob jsou šaty hedbávné již takorůzka celému světu přístupné, a služky naše honosí se často šatem hedbávným, jakýž by si královny ve středním věku nebyly mohly pořídit.

## § 6.

Že pak z pokroků výroby hlavně též nižší stavové veliké prospěchy mají, zkušenost dosti zřejmě potvrzuje.

Osud chudého lidu vůbec je za našeho času v celku již mnohem šťastnější; obydlí chudého dělníka a řemeslníka je nyní nezdárka krásněji a pohodlněji zřízeno, než za starodávna knížata i velmožové komnaty své mohli zříditi; on sám je opatřen lepším šatem i bytem, a ne-li vždy, aspoň obyčejně lepší potravou než tehdá; a jestli že za našich dnů častěji slyšíme a čítáme o bídě lidu dělnického než jindá, není to proto, že by byl stav jeho nyní horší než jindy, ale proto, poněvadž je nyní účastenství lidumilů větší a tudý známost jeho obecnější; nebo poslední vzdech jediného hladem umírajícího člověka, ústy řečníků sněmovních a nesčíslnými časopisy i knihami opakovaný, pozvedne se nyní k pravé bouřce nesoucí v sobě blahodějný déšť dobročinnosti společenské, ješto jindá tisíce a tisíce lidí hladem hynulo, aniž se o tom kdo dověděl, ba aniž si toho kdo povšimnul. —

Netřeba nám více než pohleděti okamžikem na časem dosti nuzné živobyčí samých páuů a velmožů starověkých,



abychom se domyslili, jak veliká musela tehdáž býti bída všeho chudšího lidu, hlavně pak dělníků a mnohočetných otroků.

Vychvalujeme často prostotu mravů starých Římanů i jednoduchost jich oděvů a potrav; obdivujeme jich vůdce a velmože, kteříž od kormidla národní vlády k pluhu svému se navraceli; a však na to zapomínáme, že Římané tehdáž byli velmi chudí, že neznali všech těch látek, příprav a strojů, kterýmiž my svoje byty, šaty, hody tak příjemnými a lahodnými učinili známe. Naše aksamity, atlasy a ty překrásné umělé hedvábniny Lyonské a Milánské, ty lehké, pestré, rozmanité látky bavlněné, naše kašemíry a šály, ba i naše sukna a jiné nyní obyčejné látky vlněné, kteréž umělými stroji zhotovujeme a barvami ze všech konců světa přinešenými, aneb i nově nalezenými lučebními přípravami barvíme — to vše jim bylo neznámo, toho dosáhnouti nemožno. Celé jich umění spočívalo v tom, že vlnu ve způsob plátna setkali a některými jednoduchými barvami obarvili; a nejskvostnější, nejdražší jich výrobek na roucha byla podobná tkanina vlněná, nachem čili červcem (purpurem) na červeno obarvená, jižto pro drahost barvy jen knížata a velmoži mohli nositi.

My vidíme v tom šlechetnou a ctihodnou prostost mravů, že Curtius, když k němu vyslancové národa Samnitského ve hluboké pokoře přicházeli, by s ním vyjednávali, u ohniště sám si svou mrkev a čočku vařil, ale nepomýšlíme na to, že snad právě všecka čeleď jeho musela konati jinou těžší práci, ješto on sám si byl jen tu nejsnadnější vybral; a neměli bychom se také rovným právem diviti i králům a vůdcům divochů amerických a afrických, když podobné práce rolní neb domácí vykonávají? A kdyby za našich dob generálové kuchyni obstarávali a ministrové za pluhem choditi chtěli, zajisté bychom se v tom neobdivovali prostotě mravů, alebrž sprostnosti ducha, ano měli bychom to za nechvalitebné maření času, dobře vědouce, že společnosti lidské takovou prací bez porovnání méně prospějí než svědomitým plněním svých povinností, a že jsouce takových tělesných prací skrze zvětšení výroby sprostění, všickni, kdožkoli duchem pracovati znají, na této cestě lidstvu více prospěti mohou.

Nad to kdož ví, byl-liby se Curtius spokojil mrkví a čoučkou, kdyby byl míval co chutnějšího na snadě; ale tak musel se snad spokojiti plody své zahrady a hospodárství svého, neboť Římané jsouce toho času ještě malý a nehrubě průmyslný národek, jehož hranice na všech stranách sotva na několik mil vzdáleny byly, a jehož spojení s jinými ještě mnohem dále nesáhalo, nemohli ovšem míti těch pochoutek a potrav, jež my si připravujeme, ani těch jídel, jež z dalekých krajů na sta mil, těch ryb, jež z rozličných moří, toho koření, jež si ze všech dílů světa svážíme. Crassus a Apicius, za časů, kde Římská říše již do tří dílů světa sáhala, nezůstávali zajisté již daleko za našimi lahůdkáři ve vyhledávání pochoutek.

## § 7.

Za starodávna jako po všecky časy rostly požívání a blahobyť všeobecnstva se vzdělaností a průmyslem. Bída, jakkoli za našeho času někdy dosti veliká, nebývá předce již ani tak častá ani tak ukrutná a tak daleko rozšířená jako ve středním věku. Nahlédněme jen do kronik našich: jak brzo naskytnou se tu zraku našemu slova: „Toho času byl v Čechách hlad veliký a na tisíce lidí hladem a morem zahynulo;“ obrátíme-li jeden nebo dva listy, přijdeme zajisté opět na podobnou zprávu. Kde slýcháme za našich časů o takových všeobecných nehodách zemských? Jakkoli se lidstvo od těch dob velice rozmnožilo, předce dovedeme průmyslností svou aspoň hlavním potřebám vyhověti. Náš průmysl, pokrok vědomostí, naše dobré dráhy, naše lékařství uchrání nás neštěstí tak všeobecného. Již téměř nemáme v Evropě pamětníka veliké drahoty a hladu, a kdyby i někde nouze tak veliká nastala, snadno se od jinud pomoci podá. Tehdáž ale mohli ovšem na jedné straně hojností oplývati a na druhé straně hladem mříti; pokud ještě na cestě z Plzně do Prahy dvě neděle stráviti museli, tu nebylo ovšem pomoci. Ještě nedávno, takořka za našeho života ještě, byl nesmírný výnos úrody ruské pro nás jakoby na světě nebyl; nyní můžeme ti-

síce korců po našich výborných lodích, po našich železnicích za několik dní sobě opatřiti, kdyby potřeba kázala, a obilí uherské, kteréž by se před 10 lety ještě přivážením na obyčejných vozech bylo nad míru zdražilo, přiváží se nyní po železnici k nám již každodenně velmi lacino a tudy u veliké hojnosti. Rýže, kteráž se na sta mil od nás urodila, již pomalu u nás k nejlacinějším potravám bude patřiti, a kartouny, k nimž bavlna vyrostla v Egyptě, nebo až v Americe, a ježto v Angličanech byla spracována, přicházejí nám laciněji než plátno, k němuž len vyrostl před okny našimi.

Všude opět a opět shledáváme, že nedostatek u národů míval základ svůj v malomocnosti průmyslu, a že se dá nejlépe napravit lepším poznáním a užíváním rozmanitých sil přírodních, zdokonalením nástrojů, důkladnějším vzděláním a vycvičením těla, tak aby údové nabyli větší zručnosti a prsty naše větší ohebnosti.

## § 8.

Čím více vychování všestranné těla i ducha jak nevědomost tak i nezručnost naši napraví, tím více a jako po stupních musí se vůbec tratiti nedostatek a utrpení tělesné.

Těmito slovy nechceme tvrditi, že by tím již bylo všechno dosaženo, že by hojná výroba sama o sobě již postačovala všechen nedostatek ze světa zapuditi. Vímeť zajisté, že věčný boj člověka se přírodou je jako nerozdílným průvodcem přirozenosti lidské, a že absolutní dostatek všeho, že štěstí úplné, štěstí nižádnou nevyplněnou žádostí nezkalené, jemu zůstane vidinou věčně nedostizitelnou, — víme též, že vedlé hojné výroby spolu i podělení lidí statky vyrobenými ve všech stavech a třídách slušně souměrné býti musí, má-li většina lidstva z rozmnožené výroby prospěchu nabyti a většího blahobytu dojíti.

Má-li se uskutečnění takového spravedlivého rozčástení statků vyhledati skrze ústavy státní a společenské, anebo zůstaviti vždy blahodějnému působení svobody; má-li se dle

učení socialistů nebo dle zásad školy ekonomické spravovati, to není na ten čas předmětem našeho rozjímání. My uznáváme výhodu souměrnějšího rozčástení statků, nepouštějíc se ostatně v jeho pravidla a setrvajíc vždy hlavně při své sadě, že pro všeobecný blahobyt společenstva hojná výroba je nejmocnější podporou.

## § 9.

Jsou však, zvláště mezi novějšími ekonomisty někteří, především ale rozličné školy socialistů, jenž proti celé této soustavě průmyslové, proti tomuto mocnému rozvoji výroby, jakýž se za našich dnů na všech stranách, hlavně zdokonalením strojů, objevuje, ostrou řečí vystupují, pravíce, že třídy pracující z něho žádného prospěchu nenabývají, ba že touto cestou vždy ve větší porobu se uvrhují.

Sismondi, který, ač není sám čirý socialista, aspoň v tomto ohledu se může počísti mezi nejčelnější kolovody této stany, praví zrovna, že všecken pokrok průmyslu a výroby k tomu směřuje, aby nestejnost mezi lidmi zvětšil, a že čím více některý národ v umění a rukodělství prospívá, tím větší se stává i nesrovnalost a nesouměrnost mezi osudem těch, kteříž pracují, a těch, jenž toliko požívají \*).

Ale jakkoli důmyslný muž tento učení své, pocházející ze šlechetného srdce pocitivšího se vši vroucností všechny ty trpkosti a nedostatky, kterýmiž je sklíčen stav dělníkův, a z myslí plápolající šlechetnou zlostí proti všelikým jeho útkům, vši zbraní bohatého ducha zastává, volíme předce raději pravdě svědectví dáti, než převahou citu jinak chvalitebného svedení, patrnému svědectví dějepisu, ba i každodenní zkušenosti odporovati.

Otázka, zdali blahobyt tříd dělnických s postupem průmyslu a výroby se zvedá nebo klesá, bývá za našich dnů tak

\*) Sismondi *Nouveaux principes d'économie politique* str. 80: „Ainsi le progrès de l'industrie, le progrès de la production comparée avec la population, tend à augmenter l'inégalité parmi les hommes. Plus une nation est avancée dans manufactures, et plus est grande la disproportion entre le sort de ceux, qui travaillent, et celui de ceux, qui jouissent.“

často předmětem půtek jak v besedách obyčejného světa společenského, tak i mezi zasvěcenci politicko-hospodářské vědy, rozhodnutí její konečné a nevyvratné mělo by vliv tak důležitý ve všecko zřízení nynějšího společenstva, že zajisté zasluhuje, aby s pochodní historie v ruce blíže ohledána byla.

---

## Hlava III.

### Stav dělnictva v dávnověku.

#### § 10.

Všeliké utrpení tělesné, jemuž člověk na tomto světě podroben, přichází jemu buď od přírody, jejíž síly ovládnouť a jichž k svému dobrému obracetí nezná aneb od jiných lidí, za příčinou jich nerozumu nebo nespravedlivosti.

Všickni tito pramenové musí vysýchati čím výše na obloze člověčenstva vystupuje slunce vzdělanosti, čím více se tratiti budou mlhy pověr a nevědomosti všeobecné, a oni mrakové pocházející z šeré minulosti, kteříž tajíce v luně svém předsudky stavů i nespravedlivé neb jinak škodlivé zákony nedají blahodějným zářím světla ke všem krajinám, ke všem třídám lidstva stejnou mocí proniknouti. Jakkoli by někteří socialisté rádi naopak dokázali, pozná předce každý, kdožkoli pozoruje věci myslí nepředpojatou, že se uspořádání států a společností lidských vždy více a více lepší, že den ode dne pomíjí, ano na mnoze již pominuli všelící řádové, utlačující jednu třídu ve prospěch druhé, a že se tratí poznenáhla sice ale neustále někdejší příkrá nerovnost mezi stavy. Zvelebením věd, síly přírodní, prvé vždy nebezpeční škůdcové a nepřátelé naši stávají se nám užitečnými služebníky. A tak postupem vzdělanosti vůbec to jest pokrokem zákonodárství a společenského zřízení na jedné straně, rozvinutím věd a průmyslu na druhé straně zavírají se víc a více ty brány zahuby, jimiž hlavně jako z báječné oné Pandořiny nádoby všeliké